

Régi erdélyi lakodalmakról. ¹

Osapáink azzal szerettek dicsekedni, hogy „Extra Hungarum non est vita“: Magyarországon kívül nincs is élet. A hazaszeretettel való valóságos szerelemvallása ez a mondás. Sajnos manapság már ráczáfol erre az Amerikába, Romániába való kivándorlás, bár az igaz magyar onnan is haza jó — legalább meghalni.

Nem tartom igazságos dolognak a jelen rovására a multat mindenben dicsőíteni; nem, mert a modern civilisatio vívmányai közepette egy jómódú városi polgár mondhatjuk jobban, legalább is kényelmesebben él, mint élt egy középkori király; de azt el kell ismernünk, hogy a régi patriarkális erkölcsöknek, mulatságoknak, az élet örömei, kedvtelései, szórakozásai élvezetének sok olyan poetikusan jellemvonása, üde zománcza volt, melyet az élet modern igényei, a társadalom mai berendezése nem igen ismernek.

A régi magyar mulatságok, ünnepélyek kimeríthetetlen gazdag tárházából kiragadom a legjellemzőbbet és legáltalánosabbat: a lakodalmi szokásokat, ünnepélyeket, melyekben, ha nem is egyaránt, de része volt gazdagnak, szegénynek, mióta az emberi társadalom fennáll.

A házasságok, lakodalmak formáságai azonban az idők folyamán nagy változásokon, átalakulásokon mentek keresztül, úgy hogy manapság már csak régi emlékiratokból ismerhetjük meg, hogy lakodalmaztak őseink, midőn még több volt a poezis, a kedélyesség s jobban tudtak az emberek mulatni.

Megjegyzem, hogy inkább az előkelő, úri lakodalmak történetéről maradtak ránk hiteles feljegyzések, tehát arról beszélhetünk többet; bár a népnél is sok hasonlóságot találunk. Apor Péter, a ki főforrásunk a régi erdélyi életmód ismeretére, „A régi erdélyiek lakodalmiról és házasságiról“ írván a múlt század elején,

¹ Felolvasás a kolozsvári egyetemi kör matinéjén 1899. decz. 3.

maga is megjegyzi, hogy „Vedd eszedben kedves olvasóm, hogy én itt az nagy lakodalmakat írák le, de ebből eszedben veheted az alább való lakodalmakat is, mert azoknak is csak az volt a fundamentuma, ha az pompa szintén úgy ki nem tölt is“.¹

A régi erdélyi lakodalmi szokások ilyenek voltak:

A házasulandó ifjú a kiszemelt hajadon szüleitől, mielőtt leánynézőbe ment volna, megkérdezte bizalmasan, hogy hozzáadnák-e leányukat. Ha biztató választ kapott, napot tűztek ki *leánynézőre*.

A kitűzött napon az ifjú legény mennél tisztességesebben felkészülve, a nemes úrfi czifra lovakkal és öltözetben, egy-egy tekintélyesebb idősb rokon vagy a család jó barátja társaságában ment *leánynézőbe*, rendesen vacsorára.

Az asztalnál a legényt és leányt egymással szembe ültették, gazdagon vendégelték, itatták, azért is, hogy lévén „borban az igazság“, természetét inkább kitanúlják. „Erősen ittak --- írja Apor Péter — s vacsora után éjfélig s tovább is tánczoltanak“.

Bethlen Miklós írja magáról, hogy midőn ő Nemes János, háromszéki főkapitány társaságában leánynézőben Zabolán volt (osdolai Kún István leányát, Ilonát megnézni) „gonosz szokás lévén, hogy a leánynézőt, ha lehet, megrészegítsék“ a gyógyi bor mellé neki savanyúvíz helyett, nagy titokban, hogy inasa sem tudta, savanyúvíz színű szász bort tettek a jégbe hűtött vizes palaczkba, s köszöntgetni kezdék nagy fennyen. „Mondok magamban — írja Bethlen — ezek engem a borral akarnak kitanulni, de bizony megcsalják magokat, én iszom ki őket bezzeg“.

Csalódott, mert a kettős bor megtette hatását s egyszer csak veszi észre — úgymond — „hogy oly részeg, hogy az embernek az orra is kettőnek látszik“. El is tűnt lefeküdni s másnap ebédre marasztaltatván, „roszúl lévén a tegnapi bortól“, keveset evett és csak — most már valódi — savanyú vizet ivott“. A földolog az, hogy a *szembenéletel* alkalmával a kisasszony megtetszett neki, s hamarosan meg is kérte s elvette volt. Egyszeri látás után boldog pár lett belőlük.

Nem ment minden megkérés ilyen hirtelen, Bethlen Miklós is várt volna még s tovább indult leánynézőbe a másik kiszemelthez,

¹ Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae.

Béldi Pál leányához, a kit Bodolán nem talált otthon, mert Vargyason volt nagynénjénél, Daniel Ferencznénél. De útközben találkozott Daniel Péterrel, a ki szintén leánynézőbe igyekezett Zabolára s nehogy ez elüsse kezéről Kún Ilonát, úgy izent vissza hirtelen, hogy a leányt elveszi s meg is kapta.

A megkérést rendesen a család legtekintélyesebb tagja végezte. Ha kedvezőtlen volt a válasz, a kikosarazott rendesen odább állott és másfelé kereskedett. Ritka volt az olyan eset, mint a Mikes Jánosné, a ki testvéreivel s fegyveres népével rá rontott a kézdiszent-léleki kastélyra s a hozzá menni vonakodó Tarnóczy Sárát erőszakkal elrabolta. Ebből nagy per lett s Rákóczy György az elrabolt menyasszonyt visszaadatta s az 1638-iki erdélyi országgyűlés a leányrabló Mikes-fiakat, kik időközben Moldvába menekültek, fő- és jószágvesztésre ítélte. Később kegyelmet nyertek. Tarnóczy Sárát pedig gazdag vőlegényre vágyó édesanyja hozzáadta a nálánál sokkal idősb Haller Péter özvegyemberhez, a kivel boldogtalanul élt, s a végén megölte magát. Br. Kemény Zsigmond egyik legszebb regényében írta meg az „*Özvegy és leánya*“ történetét; a vörösvári gróf Erdődy egykor Rákóczy-féle levéltárban pedig megkaptuk a Mikes-féle nótaper íratát: a szentléleki leányrablás érdekfeszítő tanúkihallgatását. (Kiadva az Erdélyi Országgyűlések X. k.)

Ha a leánykérők sikerrel jártak, napot tűztek a kézfogásra. A vőlegény rokonaival díszes készülettel jelent meg a *kézfogón* s térdet hajtván a szülők előtt, kikérette a leányt. A leányt, ha nem vonakodott, vacsora előtt kihozták az ebédlő palotába, hol össze volt gyűlve a rokonság, „azután a legény az könnyűállóknak térdet hajtott, ezifrán, kardosan, lódingosan az leányhoz ment és mintha *kézfogással* a házasságra kötelezték volna magokat, az legény szép gyengén az kezinek első ujjai végével megütötte az leányasszony keze-ujjainak végét“.

A kézfogás után a leányt ismét bevitték s a legény két atyafiával utána küldötte a *jegygyűrűt*. A leány elvette és viszonozta. Egy nőrokona skofiummal varrott kezkenyőre akasztotta a vőlegénynek szánt „mentől tisztességesebb gyűrűt“ s kiküldötte a legény atyafaitól. Ez a kendő volt a kézfogásos kendő vagy *jegykeszkenő*. A jegygyűrű nem volt a manapság divatos karikagyűrű, hanem vagy gyémánt, vagy rubinos gyűrű, mely rendesen több nemzedéknél

szerepelt jeggyűrű gyanánt. Kemény János pl. a Brandenburgi Katától nászútjában kapott szívformára metszett gyémántos aranygyűrűvel jegyezte el később nejét, valamint idősebb fia is a magáét. A gyűrűváltás néha megelőzte az eljegyzést s már a megkérésnél megtörtént.

A kézfogás és gyűrűváltás erkölcsileg kötelező volt, a visszalépés nagy sértésnek tekintetett, bár előfordult főúri családokban is.

Hogy teljes legyen a mátkapár egymás iránt való biztossága, szokásba jött az *előzetes esküvés*, mindjárt az eljegyzés után, úgy hogy a lakodalom később esküvés nélkül ment végbe.

A gyűrűváltás után a legény két atyjafia által a leányt *hitre* kikérte. Apja, anyja a leányt kihozták s „rendet állottak“. A pap a szőnyeggel borított asztal elé állott, szembe a násznéppel. A legény és leány előlépett az asztal előtt leterített szőnyegre s a pap ott megesketé őket. A szőnyeg, melyen a mátkások állottak, az eskető papé lett. Az esketést lakoma követte, melyen a *mátkapár* egymással szembe ült; „vaosorán vígan laktak, vaosora után éjfélig s tovább is táncoltak“.¹

Bethlen Miklós is megesküdött mátkájával a háromszéki Osdolán (második látogatása alkalmával), pedig minthogy menyasszonya „igen gyenge és kicsiny idejű is (14 éves) volt, esztendeig kellett várnia mátkaságában, míg a lakodalmat megtarthatták Osdolán 1668. jun. 11-én.“²

Az eljegyzést követő nap reggelén a vőlegény ajándékkal kedveskedett menyasszonyának. „Ha nagy ember gyermeke volt, mátkájának száz aranyat küldött, vagy a kinek mint volt tehetsége, annyit küldött“. A cselédséget is megajándékozta s másnap már eltávozott a menyasszonyos háztól.

Fejedelmi személyek eljegyzése rendszeren követség által történt.

Báthory Zsigmond 1595-ben leánykérő követséget küldve Grácza (Bocskai a későbbi fejedelem vezetése alatt), az által kérette meg Mária Krisztina főhercegnőt s az eljegyzést — a házassági szerződés megkötése után — a templomban tartották meg, utána gazdag ajándékokkal (ékszerekkel, aranyozott ezüst tálakkal, természet-arany darabokkal) kedveskedvén a menyasszonynak.

¹ Apor id. h. 377.

² Önéletírása I. 162. l.

Bethlen Gábor leánykérő követségét Kovacsóczy István kancellár vezette Berlinbe 1625. szept. s ő esküdött meg vele per procuram.

Az erdélyi szokások közül följegyezi Apor, hogy régebben szokásban volt, hogy a leánynézőben a legénynek főtt tojást tettek elibe s azt „három szégyen nélkül kellett megenni“. Első szégyen volt, ha nem találta el, hogy híg-e, vagy kemény; második, ha a megsózásnál és a felkeverésnél valami kifolyt belőle; harmadik kívánság volt, hogy mártogatásnál le ne csöppentsen belőle s épen annyi kenyeret metéljen, a mennyivel kimártogathatta a tojást. Ezek a tréfás „nehéz próbák“, úgy látszik, a Székelyföldön divatoztak, mint a hogy pl. a Szászföldön Kis-Disznódon minden házasuló legénynek erőpróbául egy nagy gömbölyű terméskövet kellett felezipelni a várba. Elég jellemző különben a két nemzetre: a székely mókázik s tréfásan teszi próbára a legény életrealóságát; a szász ott is praktikus, a kőgolyóbisok igen alkalmasak voltak ostrom alkalmával a vár védelmére.

De azt hiszem, hogy házasságbontó akadályul egyik próba nem sikerülte sem szolgált.

A lakodalom napját közös megegyezéssel tűzte ki a két család és pedig rendszeren hosszabb időre, hogy a menyasszonyt tisztességesen kiparafennumozhassák, a közeli, távoli rokonokat, szomszédokat, vármegyéket, városokat meghívhassák, mert főúri menyegzőkön jelen volt egy-egy félország úri népe, sokszor külföldiek is; fejedelmi családbeli menyegzőkön külföldi udvarok követei is.

A vőlegénynek is volt elég gondja, dolga. A lakodalmi menet útján szállásokat kellett berendeznie, oda bort, vágómarhát, szénát, zabot szállíttatnia, mert menet-jövet ő vendégelte a násznépet s útban is „mindenkor vígan voltak“.

A legény közeli rokonai közül, vagy a tekintélyes főurak közül kért fel násznagyot, nyoszolyóasszonyt, vőfélyt és nyoszolyóleányt. A főgazda és vicegazdák intézték az ellátást útközben. Útrakelés előtt *sírató estét* tartottak. Csak a neve volt sírató, hogy búcsuzzék el a vőlegény a legényélettől, de ez nagy vígság közepette történt. A menyasszony házánál a lakodalom napja előtt szintén tartottak *sírató estét*, melyen a menyasszonynak illett egy kissé búsulni. Bizony némelyik komolyan is megtette, a kinek nem volt kedvére való a

vőlegény. Petki Farkas csíki főember leánya pl. csík-esicsai udvarházuktól a sirató estén szökött meg egy magyarországi főúr vőlegény elől a násznép közül, az apja juhait őrző oláh pakulár legénnyel, a ki olyan szépen „minden este furulyázott sokáig“, midőn a juhokat hazahajtotta s a tanarokba berekesztette, hogy a szép furulyászó nemesak elhallatszott a rózsája ablakáig, hanem „a kisasszony a házablakából sokszor nézvén s hallgatván az oláh ifjú legény furulyázását, igen megszerette a pakulárt“ s a sirató estén meg is szökött vele menyasszonyi díszruhájában, gyalogszerrel, által a Nagyerdőn. Hiába kerestették: elsiratták, azt hitték, az Olta ölte magát. Másnap a megérkező násznép a lakodalmi ebédet a vőlegénnyel menyasszony nélkül költötte el s nagybúsan tértek vissza.¹

A vőlegény s násznépe lakodalomra menő útját úgy intézte, hogy a lakodalom előtt való nap a szomszédos falvak egyikében szálljon meg s onnan követséget küldöttek a menyasszony házához, hogy hírt vigyen és hozzon a készenlétről. A híradásra megindult a násznép, a nők és idősebbek kocsikon, a fiatalság lóháton. Két úrfi „szerszamos lovon, párduez- vagy tigris-bőrbe öltözve, daru- vagy kerecsentoll-forgóval“ előre lovagolt; ezeket *előlköszöntők*-nek hitták. Ezek a násznép nevében köszöntötték a menyasszony főgazdáját s jelentették jövetelük ezélját. A gazda viszontag köszöntötte a násznagyot s visszaizent általuk, hogy jó szívvel várják a násznépet. Az „*örömondók*“ aztán, miután hármat táncoltak s előtte s utána „egy nagy selleg, vagy pohár bort“ megittak — visszalovagoltak s a követséget megvitték.²

A násznép meghatározott sorrendben közelgetett az utolsó szállóhelyről. Az előlköszöntők után mentek a török síposok, trombitások, dobosok; azután következett a násznagy kocsija. A vőlegény az utolsó szállóhelyig rendszerint „szerszamos paripán s tollason“ ment, hanem a lakodalom napján a násznagy mellé ült a hintóba, a hol még velök szembe a vőfély ült. A második hintóban ült a nyoszolyóasszony és a nyoszolyóleány. A vőlegény rendszerint 6-lovas hintót is vitt a menyasszony után. (Báthory Zsigmond 8 fehér lóval vont hintón vitte be Gyulaféhevárra menyasszonyát. II. Apafi Mihály Bécsből hozatott mátkájának aranyos üveges hintót.) A násznagy

¹ Apor: Metamorphosis 417. l. Cserei megjegyzései 480. l.

² Apor id. m. 379.

hintója előtt két forgós-tollas kaczagányos ifjú lovagolt, szintúgy a nyoszolyóasszony hintója előtt is. Azután következett a násznép, kocsin és lóháton. A menetet a násznagy, vőlegény és vőfély szolgálí s ugyanezek vezetéklovai s társzekerei zárták be.

Thurzó Imre lakodalmára 1618 nov. 11-én a helmecezi kastélyba 63 koesi, hintó és társzekér hosszú sorával vonult be.¹ Brandenburgi Katalin 60 6-lovas fedeles kocsival érkezett Kassára a Bethlen Gáborral ott tartott menyegzőre. Ő maga vörös-bársony üléses, ezüst sinóros és aranyozott hintóban ült, míg nem a fejedelem átültette a pompás vörös-bársony, arannyal áttört menyasszonyi hintóba. Báthory Zsófia Somlyóról 18 hintóval és 2 társzekérral indult a II. Rákóczy Györggyel Gyulaféhevárt tartandó lakodalomra 1643-ban; zöld-bársonyos hintóját kékre festett sörényű és farku lovak húzták. A vőlegény a Gyulaféhevár melletti Morgómezején várta menyasszonyát s a kölesönös üdvözetek után átültette a díszhintóba, mely vörös-bársonnyal volt bélelve, vánkosai aranyezüst skofiummal kivarrrva, vont-aranyos volt kívül-belől s még szögei is aranyozva voltak; hat kékre festett ló húzta, *oroszlánmódra festett* sörénnyel, vörös-bársonnyal díszített háموkkal.

A fejedelmi lakodalmaknál a menyasszonyokat a fejedelem követői hozták a vőlegényhez, a ki elibe lovagolt s a városon kívül díszes sátor alatt fogadta és üdvözölte menyasszonyát s így a czeremonia is pompásabb volt, mint közönséges úri lakodalmakon, a hol a lakodalom a menyasszony házában tartatott.

Főúri lakodalmaknál, a midőn a násznép a menyasszony falujához ért, megállapodtak s az ifjak lóversenyt rögtönöztek a menyasszony főgazdája által kiküldött gyűrű, vagy 2—3 arany elnyeréseért. A ki legelsőbb érkezett a jó távol kitézőtt gyűrűhöz, az nyerte el a gyűrűt s a dicsőséget. Ebben a *gyűrűversenyben* a menyasszony násznépéből is résztvettek. Csak azután vonultak be a faluba.

A násznép kijelölt szállásán átöltözött. A vőlegény ajándékot küldött a menyasszonynak, díszes asszonyi öltözetet, ékszereket, esetleg ezüst vagy arany tárgyakon száz aranyat vagy többet. A vőfély vitte fel lóháton s a menyasszony násznépe előtt adta át; a főgazda köszönte meg. Ilyen menyasszonyi nászajándék, ékszerek,

¹ Br. Radvánszky Béla: Magyar Családélet és Háztartás I. 361.

násfák, zománczos arany karpereczek, nyakékek maig is kegyelettel őriztetnek még főúri családokban. Ilyen lehetett a Kendi Zsófia nyakláncza, melyet a kükküllővári sirboltban nemrég találtunk meg, melynek zománczos arany oszlopain nászajándékra illő ilyen jelmondatok vannak: Amor conservat gratiam. A vőfély az ajándék átadása után hármat tánczolt (t. i. fordult) a menyasszonynyal s aztán visszament a vőlegényhez. Ezeknek a hármasszoros fordulótánczoknak elmosódott emlékezete él még maig is „három a táncz“ szóbeszédünkben, melynek ma már gyakorlati értelme nincs.

A násznép is hozott ajándékokat, emléktárgyakat a menyasszonynak, mint az manapság is szokás. A meghívott városok és megyék is küldöttek emléktárgyakat a vőlegénynek, többnyire aranyozott ezüst virágos fedeles kupákat, minők manapság is bőven vannak még főképen az egyházak tulajdonában s főurainknál.

Bethlen Miklósnak Apafi Mihály fejedelem „képe“ (követe) Bánfi Zsigmond által „egy nagy öreg virágos kupával“ kedveskedett, a szász városok is egynehány szép virágos kupával ajándékozták meg, azon kívül más vendégek is, úgy hogy értékük hat- vagy hét-száz forintot (ma ugyanennyi ezer forint volna!) meghaladott. Ő maga menyasszonyának „szép kék-bársonyos hintót és szép választott hat pej lovat“ vitt nászajándékba.¹

A midőn a leányos háznál a násznép fogadására elkészültek, megizenték a násznagynak s ez a nászmenetet megindította a lakodalmas házhoz, meghatározott rendben, zeneszóval.

Ha várkastélyban volt a lakodalom, a násznépet ágyulövessel, taraczkdurrogással üdvözölték. Ha a kastély nem volt elég tágas a násznép befogadására, fedeles színt esináltak a lakodalomhoz. Ilyenben tartja II. Apafi Mihály is Balászfalván lakodalmi ünnepélyét 1695-ben gr. Bethlen Katával.

A násznép a palota vagy a fedeles színelé érkezvén, leszállott a hintókból, lovakról s rendbe állván, elől a násznagy, utána a vőlegény, vőfély a férfi kísérettel, majd a nyoszolyóasszony, utána a nyoszolyókisasszony mentek be a nőkkel.

A menyasszony násznépe is rendben állott s azok közül a násznagy, vőlegény, vőfély előbb a férfiakkal fogott kezét, azután a nászasszony és kisasszony ugyancsak a férfiakkal előbb s csak azután üdvözölték ily sorrendben az asszonyokat és leányokat.

¹ Önéletírása I. 376. l.

Az üdvözlések után a násznagy az *örömatya és örömanya* elé állott (a menyasszony szüleit nevezték így) s „egész házát és vendégeit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta“. Az örömszülék nevében a *főgazda* felelt ékes szavakban. A násznagy erre újabb dikezióval a menyasszonyt „haza kérte a vőlegénynek“. „Akkor a *főgazda* valami tisztességes úri tréfát igyekezett a násznagyon, vőlegényen ejteni, melyet a násznagy is azonképen igyekezett visszaadni“. A szokottabb tréfák voltak, hogy a menyasszony helyett más leányt hoztak ki, majd ismét másat, míg végre a násznagy ellenkező nyilatkozataira a *főgazda* „szép hosszas beszéddel“ kiadta az igazi menyasszonyt s a násznépet ebédre marasztotta.

A vőfély és nyoszolyó asszony s kisasszony erre a menyasszonyt átvitte a vőlegény násznépéhez s az asszonyok előtt legelől állította.

Erre két pohárnok ezüstös-aranyas korsóval, kendővel és mosdótállal járult a vőlegény s ugyancsak kettő az örömszülék vendégei közé s legelőbb a lányok, aztán az asszonyok, végül a férfiak kezüket megmosták s kézmosás után a dúsán megterített és feldíszített asztalhoz ültek a *főgazda* által kijelölt helyre. Az asztalfőn a vőlegény és menyasszony ült, de a menyasszonynak szegénynek úgy látszik, nem illett ennie, mert Apor szerint: „az menyasszony asztalnál egy falatot sem ett, hanem ottan-ottan könyvezett és szemeit törlette“. A vőlegény mellett ült sorjában a násznagy, vőfély s alább rang és érdem szerint; a menyasszony mellett a nyoszolyóasszony, kisasszony s rendre a többi asszonyok. A *főgazda* az asztal közepén ült.

Mikor aztán leültenek, nagy muzsikaszóval behozták az első fogás ételt, s midőn azt elosztották, mindnyájan felállottak s a pap az asztalt megáldotta, azután a *főgazda* a vendégeket kínálni kezdte. A vendégek háta mögött 4—5 *algazda* járt-kelt zöldre festett pálczával, ügyelve, nehogy valakinek valamiben fogyatkozása essék.

Lakoma közben zene szólt, felváltva két banda muzsikált, a vőlegényé és örömatyáé. „Mikor osztán ideje volt, az bort az *főgazda* beadatta az asztalhoz vagy nagy ezüst pohárban, vagy veres fazékban“. Az első nagy poharat a *főgazda* a násznagyra köszöntötte s 3—4-en itták meg; a vendégek is 3—4-ed magokkal itták ki a rendre járó serleget. A *főgazda* a második kupát a vőlegény és

menyasszony egészségére, a harmadikat a vőfélyre, negyediket a nyoszolyóasszonyért, ötödiket a nyoszolyólányra köszöntötte, végül a vőlegény vendégeiért ittanak. Ezeket pedig nem külön-külön poharakból itták, hanem közös nagy ezüst pohárból vagy veres fazékból, a mely „rendre járt“. A czéhlakomákon is ez volt a szokás; a régi magyar bordal szerint is: „ez a pohár rendre jár, éljen a barátság“.

A főgazda sorjába való pohárköszöntései eszembe juttatják azt a georgiai szokást, melyet a Kaukázusban volt alkalmam megfigyelni. A Czicziánow grúz hercegeknél lévén lakomán, a pohárköszöntéseket ép így sorjában a vendégekre ugyanegy vezérivó, a *tolumbacs* (a főgazda, a család legidősebb tagja) tartotta s minden vendég egészségére innunk kellett a talpán meg nem álló (tehát ki-kell-inni) *kanalakból* s a benszülöttek minden köszöntő után egy éltető tust daloltak.

A régi magyar lakodalmi ebédeken a főgazda pohárköszöntései után a násznagy, vőlegény és vőfély felkeltek s az örömatya háta mögé állva egy itezés ezüst kupát köszöntöttek a főgazdára az örömatya és örömanya egészségéért s azt fennállva hárman kiitták s helyükre visszaültek.

Az örömatya is felköszöntötte vendégeit s ezt nevezték *lakodalmas pohárnak*.¹ A pohárköszöntőknek vége-hossza nem volt s inni kellett kelletlenül is, mert az algazdák „szorgalmasan vigyáztanak“, hogy a kitöltött bort megigyák. Ritka kivétel volt az olyan bornemissza, mint Teleki Mihály, a kit talán csak egyszer tudtak leitatni fortélylyal, egy fogarasi országgyűlési lakomán, midőn az üvegpoharak, a „*kerestály*“-ok divatba kezdtek jönni.

A főgazda és násznagy voltak leginkább próbára téve, úgy hogy a kevés bort ivó Betlen Miklós, midőn Bethlen Sámuel lakodalmán Keresden násznagy volt 1684-ben, nagy megelégedéssel jegyzi fel, hogy „én is csak félrészségre sem ittam, hogy a búcsuztatásra eszemen legyenek“.²

Gondoskodtak a szolgák ellátásáról is. „Az eleit külön más helyen leültették s azoknak is külön *gazdájok* volt“. Az alábbvaló cselédeket pedig számba vették s a *prebenda-osztó gazda* küldött nekik elegendő bort szállásukra. „Némely úr szállására egész hordó

¹ Br. Radvánszky Béla id. m. 367.

² Önéletírása I. 541. l.

bort vontanak, némelyeknek átalaggal . . . úgy a eseléség is a szálláson vígan volt“.

A falu népéről sem illett megfélekezni. Nekik aranyozott szarvú ökröt sütöttek, „a bor esatornán kádakban folyt, egy falka kenyér tekenyőkben ott állott, az kinek kellett ivutt-evett, vígan volt“.¹

Gyálu várában 1702-ben gróf Székely Ádám és gróf Bánffy György gubernátor leánya *Anna* lakodalmán (a hol az urak a vár előtt emelt színben 50 asztal mellett lakomáztak), „nagy kádak voltak a színen kívül, teli mind borral, valakinek kellett, szabadon merítette; ha fogyott, meg újra teli töltötték“.²

Ez volt a leghíresebb lakodalom Erdélyben a múlt században. A császárt *Rabutin*, a híres labancz főhadparancsnok képviselte, a ki feltett kalappal külön egymagában ült egy skofumos keleti szőnyeggel leterített asztalnál, a „majestas“ (baldachinos emelvény) helyin. Gróf Teleki Lőrinez volt az asztalnokja, a későbbi híres kuruczvezér, a ki sokszor megverte aztán ő excellentiáját a Rákóczi-forradalomban.

Itt a nászközönség *Rabutin* előtt tisztelgett legelőbb s csak „mikor a császár képe enni kezdett, akkor ültenek az ötven asztalhoz a vendégek“. Ő maga mindvégig csak hallgatott s kézintéssel hozatta s vitette az ételeket, italokat. Nagy esendesség volt az 50 asztalnál is eleinte, de midőn a bor hatni kezdett, hiába esititották a császár képe jelenlétével a vendégeket, „kivált a fenn udvarló szolgák megrészegülvén, egybeszidták a császárt“. A Rákóczi-forradalom (a mely egy év mulva kitört), előre vetette árnyékát az erdélyi gubernátor leánya lakodalmán is.

Rabutin is kipótolta másnap a császár-képében elkövetett mulasztást. Másnap ő is a többi vendégek közt ült az asztalfőn, „akkor volt osztán nagyobb ital s vígasság. *Rabutin* is igen részeg vala, sokszor kiáltotta asztalnál (franciául): Nem vagyok ma császár, elég patientiam volt tegnap hajnalig, az mit elmulattam, most kipótolom. Úgy eldőltek az asztali vendégek a sok ital miatt: mikor tánczolni kellett, alig volt egy néhány férfi“.³

¹ Apor id. h. 386.

² U.-ott 398. l.

³ Apor id. m. 399. l.

A lakoma után táncz következett. De előbb még a gyümölcs után megkóstolták a liktáriumokat, a török és velencei nádmézből csinált confekteket, az aranyos pástétomokat, melyekből egy-egy ügyes szakács alma-, körtvély-, citrom-, narancs-forma gyümölcsöket formált ki s zöld levelű fákra függesztve tált fel. A gyalui lakodalmon az utolsó erdélyi fejedelem, most a gubernátor konyhamestere Berzencei Márton uram még a szarvasokat, őzeket s a fákön párosával ülő gerliczéket, galambokat is úgy kicsinálta, hogy csoda dolog. Fogaraszvárát is úgy kiábrázolta külső-belső bástyáival, hogy még a német silbak se hiányzott puskával a hátán a vár kapujában, körül a vár árkában víz volt, benne eleven apró halak viczkándoztak.¹

Lakoma után az asztalokat kihordták s a főgazda tánczot osztott. Az első tánczot a násznagy járta a nyoszolyóasszonynyal, a vőlegény a menyasszonynyal (a ki azonban csak sétált inkább, mint tánczolt), s a vőfély a nyoszolyólánynyal. Mikor ezek hármat tánczoltanak, következett az örömapa táncza az örömannyával s még két pár gyermekeé vagy atyafiáé. Aztán rendre tánczoltak a többiek is.

A szokott tánczok voltak az erdélyi fejedelmi korban a magyar lassu csárdáson kívül (mert az ugrándozó sebes csárdást nem ismerték), a lengyel változó, az egeres-, süveges-, lapoczkás-táncz s még kettő-három.

Míg a násznép tánczolt, addig a menyasszonyt más szobában átöltöztették tiszta *fehér köntösbe*, vagy ha azelőtt fehérben volt, úgy zöld színűbe. Ekkor már a harmadik ruhában volt, mert reggel a nászajándék átvételekor is más köntösben volt, mint mikor kikérték s a lakomához ültek. Ekkor a *menyasszonyruha* volt rajta.

Este tehát harmadszor öltöztették, a haját kifonták, azt szélesen a hátán leeresztették, „fényes keskeny pántlikával közben felcizfrázva, de azt is hosszan lebocsátva“. Az előbb viselt gyöngyös, köves korona-koszorú helyett most *virág-koszorút* tettek a fejére s úgy hozták ki a palotába vagy színbe. A hegedűsök erre rázendítették a *menyasszony tánczát* s a násznagy a menyasszonynyal kettőt-hármat fordult s kézenfogva szülei elé vitte s azoktól elbúcsúztatta,

¹ Apor id. m. 396. l.

megköszöntetvén véle, hogy felnevelték, gondját viselték s tisztességesen férjhez adták. A menyasszony előbb apja, aztán anyja lábaihoz borult s kezeiket megcsókolta, szülei is megcsókolták.

Aztán a násznagy a menyasszonyt a vőfély kezire adta; az egyet került véle, utána sorakozott csakhamar a nyoszolyóasszony a nyoszolyóleánynyal s körülvette őket hat díszruhás forgós ifjú legény égő szövétnekkal (gyertyával) kezükben. Így jártak három tánczot s a harmadik fordulónál a szövétnekes ifjak adott jelre az ajtó felé tartottak s a vőfély a menyasszonyt utánok vezette, követve a nászasszony és kisasszony által. Ezt nevezték *menyasszony-kapás*-nak, a mely rendszerint csak hajnal felé történt s ez ünnepies pillanatot nagyobb lakodalomban ágyú- vagy tarackkdurrogás jelezte. Még egy poetikus szép jelképes ceremonia végrehajtása volt feladata a vőfélynek, melyet Apor így ír le:

A leánykapás után „az menyasszonyt az vőlegény hálójába bévítették s az vőlegénynek az vőfély praesentalta, feláldván őket szép áldásokkal. Azután az vőfély az kardját kivonta és karddal az menyasszony fejéről az *koszorút lemetszette* és az kardja markolatáig lebocsátotta; azután a vőfély jó éjszakát vett az új házasoktól és az nyoszolyókisasszonynak kezit fogván“, kivont karddal, rajta a koszorúval, a szövétnekes ifjak között a násznép közé visszament, aztán a nyoszolyóleánynyal 3-at—4-et fordult, a kardról a koszorút a földre eresztette és 4-felé vágta.

A nászközönség is csakhamar nyugalomra tért, hogy másnapra friss mulató kedvet és erőt gyűjtsenek. Ez a *leánykapás* régi őskori szokásnak a maradványa, midőn a feleséget még rabolták, vagy talán inkább csak szöktették. A cserkeszek között maig is gyakran lopják a feleséget, mert különben — mohamedán szokás szerint — fizetni kell érte. Vezetőnk egy cserkesz kozák hadnagy beszélte, hogy maga is úgy szöktette meg az ő „szultánáját“, mert nem volt 2000 rubeje, a mivel megvegye. A magyar *vőlegényt, vőfélyt* az ilyen *vevő* legény, *vevő* fél maradványának tartják a nyelvészek.

Bukovinában az ottani székelyek között is gyakori a leányszöktetés, de ott inkább a leendő anyós kívánságára történik, hogy ne kelljen a leányt kiházásítani.

A leánykapást régebben fejedelmi menyegzőn is megtartották Erdélyben. Így a Rákóczi György és Báthory Zsófia menyegzőjén

Gyulafehérvárt 1643. febr. 3-án a mint a menyasszonytáncz „harmadik ugróját vonták“ Rákóczi Zsigmond (a fejedelem kisebbik fia) a menyasszonyhoz lépett s hat szövétnekes ifjúval s négy főúri dámaival a menyasszonyt kivezették, mi alatt az öreg ágyúkból tizenkettőt lőttenek.

II. Apafi Mihály balázsfalvi lakodalmán, „az tánczhoz fogván, legelsőbben is főgazda Bethlen Elek uram *az fejedelemnek az fejedelemasszonyt kezére adja* és még vagy öt bokor (= pár) táncz lévén, *nyolcz szövétnekeket gyujtanak*, melyeket fognak főrendekből álló ifjak és az szövétnekekkel hármat-négyet fordulván ¹ Naléczi István uram (a vőfély) fogja a fejedelemasszony, kezét, eleiben állván és egymás kezét fogván, — és eleiben állván két tanácsúr Gyulafi László, Keresztesi Sámuel uramék, az fejedelemasszony után menvén az anyja Bethlen Gergelyné asszonyom Toroczkai Istvánné asszonyommal, egymás kezeket fogván és egyet-kettőt fordulván — *elviszik az középső kis kastélyba*“; „visszajövén a szövétnekesek“ a fejedelmet is az említett három úr, a gubernatorral és a többi urakkal együtt kísérik a szomszéd szobába s „az gubernator ő nagyságát (t. i. a fejedelmet) megáldván, lejjőnek“.²

Tehát még az utolsó — már csak névleges — erdélyi fejedelem is megtartotta az ősi hagyományos szokásokat.

A Bánffy gubernátorné leánya gyalui lakodalmán 1702., miután hajnal felé a menyasszonyt a nászköntösbe felöltöztetve, haját lebecsátva felpántlikázva, a színbe kihozták: a násznaggy, vőlegény vőfély s a menyasszony, nyoszolyóasszony és kisasszony a császár képviselője elé mentek a majestási emelvénynek alsó grádicsáig s féltérdre állván megköszönték a császár grátiáját, hogy képviseltette magát, aztán felkelvén, földig hajoltak s háttal mentek vissza a színbe, hogy hátat ne fordítsanak. Ekkor húzták aztán rá a *menyasszony*

¹ „Táncz közben, midőn az fejedelem az mátkájával tánczolt, Sárosi János tanácsúr, igaz hazafia azt dudolta magában: *dinom, dánom, holnap bizony szánom bánom*. s bizony igazán is dudolta volt“. Apor István pedig másnap azt mondta Csereinek Mihálynak: „tegnap az ágyba nyomták az erdélyi fejedelemséget“. (Apor Péter Metamorphosisa 339—340 l.)

² Czegei Vass György naplója (Mon-Hung Hist II. 35. k. 204. l.) mint szemtanú írja Apor Péter szerint (a ki nem volt ott, id. h. 339. l.) „a menyasszonyt nem kapták el gyertyánál, hanem szép csendesesen az anyja Bethlen Gergelyné vezette el“.

tánczát s a násznagy 2—3 at fordúlván a menyasszonynyal odavitte a gubernatorhoz, aztán a gubernatornéhoz s elbúcsuztatta, úgy adta a vőfély kezére, a ki ágyúlövés közben vezette fel a várba¹ (bizonyára szövétnekes ifjakkal) a nászasszonynyal s kisasszonynyal.

A lakodalom másodnapján hajnalnótáival köszöntötték az új házaspárt és násznépet.

A nyoszolyóasszony szépen felöltöztette az új menyecskét a vőlegénytől kapott ruhába, fejére keleti gyöngyös, bogláros főkötőt tett. Ez volt a *felkontyolás*, ezzel a szóval: tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot! Kendy Zsófiát ilyen aranyos-ezüstös rezgőkkel, rózsákkal és boglárokkal díszített főkötőben temették el 1600 táján a küküllővári sirboltba.

Aztán a nyoszolyóasszony a felöltöztetett menyecskét először a a férjének, aztán szüleinek megmutatta, kiknek ez kezét csókolta.

A vőfély jó reggel lóra ült, eljárta a vendégeket és ebédre marasztotta. Másnap már a vőfély volt a gazda, ő készítette a reggelit és a mézes bort, melyet *csókos pohárnak* hívtak. A vendégek az új pohárral együtt asztalhoz ülven (dél felé) behozták melegén a mézes bort s abból rendre ittak s ital után a férfiak és asszonyok egymást csókolgatták. Aztán a vőfély felhozatta a villásreggelit (az étket), melyet hamar elköltvén, míg az ebéd elkészült, táncoltak.

A villásreggeli előtt tréfás népmulatságban gyönyörködtek. A szín közelében egy nagy fenyőfa-szál (néha kettő összetoldva) volt felállítva, meghántva s fagygyúval, hájjal megkenve s a tetejében keresztúrú felett 2—3—4 arany, 4—5 rőf posztó s egy palaczk bor kitűzve, annak, a ki fel tud kúszni érte. Sokan próbálták, de a legtöbben lesuvadtak. A gyalui lakodalom póznafájára a végén fortélylyal mászott fel a gubernátor Piszli nevű udvari bolondja, a ki alattomban hosszú vasszögeket csináltatott s patkóverővel a kezében rendre egymás után beverte a szögeket s úgy ért a tetejébe. De midőn felért s megitta a bort, s leszedte a 10 aranyat, a 6 sing angol posztót s az ezüst-poharat, megesúszott s egy hajszálon múlt, hogy le nem esett. Az asszonyok felsikoltottak, a férfiak a fa alá állottak, hogy ha esik, felfogják, de a biztatásra megemberelte magát az eszes bolond s szerencsésen leért zsákmányával. Nem lehetetlen,

¹ Id. h. 398.

hogy az ő kezéről került cigánykézbe az a gubernator nevével ellátott Bánffy-czímeres ezüstpohár, melyet egy vidéki zálogházban a nyáron találtam.

Roszábbúl járt a Bethlen Gábor fejedelem udvari bolondja a kassai lakodalmon: egy másik bolonddal tornán viaskodván, ládsát tört, egy forgács a szemébe szökött s másnap belehalt.¹

Tanúság: bolondnak nem való a lakodalom.

A lakodalom másodnapján az este felé kezdődő ebéden már a násznagy volt a gazda s a nyoszolyóasszony a gazdasszony. A vendégek ismét kézmosás után ültek asztalhoz.

A nyoszolyóasszony minden asztal részére külön bélest süttetett, melyet *nyoszolyóasszony bélesi*-nek híttak. A vőfély számára külön süttetett egyet fortélyosan, ugyanolyan tésztából és formájút, mint a többi, de a riskása, őzmáj, vagy mézes szilva töltelék helyett tenyérnyi ruhadarabokat s keresztű-kasúl réz vesszőket tett belé. A tapasztalatlan vőfély neki esett, hogy fölvgja s „gyalázatban maradt”, a tanult vőfély villájával előbb beszúroagatta, kivette a réz vesszőket s ruhadarabokat s a nyoszolyóasszonyt kínálta meg a felszabdalt réteszel. De hogy ez evett is volna belőle, arról nem szól a krónika. Inkább „neheztelt, hogy kitanálták mesterségét”.

Az igazi háziasszony is megneheztelt, ha a mindennap frissen sütött *menyasszony-kalácsból* a vendégek nem ettek eleget.

Az ebéd nagy vígan folyt másnap is, s még fesztelenebbül mulattak, mint első nap, „a poharaknak, bokályoknak, fedeles kristályoknak zengési, bongási, csattogási”, víg zene és pohárköszöntők között, melyeknek főczéltáblája most már az új pár volt.

Tánczczal végezték ezt a napot is, éjfélig, olykor hajnalig.

Harmadnap útra készültek. A lajstromba írt kelengyét rakott mivű, vagy tulipános ládába rakták s társzekerekre pakolták.

II. Apafi Mihály menyasszonya gr. Bethlen Kata faragott-oszlopos és tulipános kelengyés ládája megvan itt Kolozsvárt, középen a hattus Bethlen-czímerrel, a menyasszony neve kezdő betűivel (G. B. K.) s az 1695. évszámmal, tulajdonosa (kinék neve szintén G. B. K. betűkkel kezdődik)² szíves volt megigérni, hogy átengedi

¹ Gyalui Farkas: Bethlen Gábor lakodalma. Erdélyi Múzeum 1893. évf. 188. 1.

² Gróf Bethlen Karolina.

az Erdélyi Kárpát Egylet népráji múzeumát megnyitó kiállításra. Minden valószínűség szerint a fejedelemasszony kelengyéjéből való az az arany- és ezüst-skofiummal gazdagon kivarrott, valószínűleg nászpárnahaj is, mely a párisi kiállítás erdélyi terméké lesz egyik legfőbb dísze (jelenleg gróf Bethlen Sándorné grófnő tulajdona.)

Búcsuzás előtt az új menyecske anyja ajándékozta meg a násznép főbjeit. A násznagy selyemmel kivarrott, esipkével szegélyezett inget kapott, a nyoszolyóasszony, nyoszolyó kisasszony, vőfély és a többiek arany- ezüst skofiummal, selyemmel varrott kendőket. A népnél maig is megvan még ennek a szokásnak maradványa, a *vőfélykendő* stb. A szövétnekes ifjak a menyasszonytól is kaptak ilyen emlékkendőt.

Azután megindult a lakodalmos menet az új házaspár lakóhelyére. Ott is harmadnapig vígan voltak, ettek, ittak, táncoltak, mulattak.

De ezeknek a már kevésbbé pompás és ceremóniás mulatságoknak leírásával ismétlésekbe bocsátkozni nem akarok.

Csak azt jegyzem még meg Apor Péter szavaival, hogy aztán „az új házasok úgy éltenek, az mint lehetett“, némelyek „igen jól, csendesen“, mások „heregve, morogva, koczódva, hogy több víg napjok sem volt talán az lakodalmok napjánál azok közül is, az kik ilyen nagy pompával házasodtanak“.

De azért csak házasodtak mindig és mindenütt derűre-borúra, kisebb nagyobb pompával, de mindig nagy *lakomákkal*. Ezeket (a miktől a *lakodalom* nevét is nyerte) úgy kívánta a tisztesség, a társadalmi illem és szokás, a mely alól nem igen vonta ki magát az sem, a ki Bethlen Miklóssal utólagosan felsóhajtott, hogy „ha a sok gyülevész népnek, tékozlásnak haszna lenne!“

DR. SZÁDECZKY LAJOS.